

ПРАВО

УДК 343.2/7

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.54.57-62>В. Петков, д-р юрид. наук, проф., Засл. юрист України
ORCID ID: 0000-0003-4310-5876Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, Україна,
С. Петков, д-р юрид. наук, проф.

e-mail: svpetkov@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-4160-767X

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

**ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ:
ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВИДОВОГО ПОДІЛУ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

Зовнішня агресія тоталітарних антидемократичних держав щодо України, окрім іншого викликані внутрішніми факторами, зокрема кризою демократичних інститутів і насамперед колізіями, що існували в радянській системі права і рецепіювали до права пострадянських країн. Український приклад трансформації суспільства є чи не найбільш яскравим, оскільки імперська сутність влади у вигляді корупції, авторитаризму, репресивності та нехтування правами та свободами вразила й оновлене українське політико-економічне середовище. Не винятком стала і військова сфера, а особливо інститут юридичної відповідальності військових, оскільки через свою замкненість, консервативність, наповненість різновекторними ризиками, пов'язаними як з особистісними характеристиками, так і з самим середовищем, вона є надзвичайно корупціогенною та криміногенною. А тому потребує нагального реформування відповідно до стандартів НАТО. Однак цього неможливо здійснити без реформи всієї системи українського законодавства. Відповідно до постулатів юриспруденції та практичної необхідності обґрунтовано необхідність забезпечення правової визначеності використання в українському законодавстві термінів "злочин", "адміністративне правопорушення", "дисциплінарне правопорушення", базових для інституту юридичної відповідальності. Наведено аргументи на користь розмежування предмета та підстав відповідальності за злочин, адміністративне правопорушення та дисциплінарне правопорушення відповідно до Конституції України. Запропоновано створення кодифікованих нормативних актів, що регулюватимуть різні сфери суспільно-економічного життя, і насамперед військово-сферу.

Ключові слова: правопорядок, злочин, адміністративне правопорушення, дисциплінарне правопорушення, юридична відповідальність, відповідальність за адміністративне правопорушення, відповідальність за дисциплінарне правопорушення.

Постановка проблеми. Конституційне положення, закріплене в ст. 1, про демократичну та правову державу орієнтує розвиток України в напрямі народовладдя та верховенства права [1]. Отже, правові норми, що регулюють однорідні відносини у сфері підтримки громадськості та державою правопорядку, набувають особливої значущості для матеріалізації формально-декларативних норм про демократичну та правову державу. Вибудовування відносин між громадянським суспільством та державою здійснюється на рівноправній партнерській основі. Проте сучасне законодавство в країнах "варшавського договору" на пострадянському просторі містить комплекс протиріч теорії права, які де-факто є колізіями в законодавстві й у системі права, і навіть у праворозумінні. Розглядаючи практичне застосування постулатів деліктології до юридичної відповідальності за порушення правил публічного порядку, слід розглядати законодавство України як приклад нормотворчого консерватизму, що спричинило викривлення матерії права та тривалу соціально-економічну стагнацію.

Говорячи про базові постулати побудови демократичної, соціальної, правової держави, насамперед слід дати визначення терміна постулат (від лат. *postulatum* – умова) – твердження, припущення, яке при побудові наукової теорії приймають без доказів як вихідні стосовно аксіом твердження, або дані. Постулат немає доказів, а випливає з фактів, систематичних і практичних (емпіричних) пояснень. Відмінність між постулатом і аксіомою полягає в тому, що від аксіом вимагається, щоб вона не суперечила іншим аксіомам, у той час як постулатом можуть визнаватися очевидні дані. Наприклад, постулат: тіло падає до землі, аксіома – тіло падає до землі внаслідок земного тяжіння. При побудові теорії наступного рівня постулат базової теорії може стати підставою для

інших постулатів, і так отримати пояснення або докази з наукової точки зору. Юридичні постулати, принципи, а також аксіом та базові алгоритми їх застосування містяться в основному законі України – Конституції України, який повною мірою співвідноситься з принципами та презумпціями, закладеними в міжнародних актах. При цьому першочерговим завданням є оновлення та реформування законодавства на підставі постулатів та аксіом теорії права і засадах Конституції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям дослідження стали наукові праці О. Бандурки, Р. Калюжного, В. Ковальського, О. Колба, В. Колпакова, І. Колотуна, О. Кузьменко, М. Лошицького, С. Чернявського, С. Харитоновна, М. Хавронюка та інших вчених, які досліджують питання юридичної відповідальності в контексті реформування адміністративного та кримінального законодавства.

Мета статті. Визначення оптимального співвідношення між юридичною відповідальністю особи за вчинення злочину, адміністративного правопорушення або дисциплінарного правопорушення, виходячи з тези ст. 8 Конституції України, що норми Основного закону є нормами прямої дії [1]. Обґрунтування запропонованої оптимізації, що полягає насамперед у локалізації предмета кримінального права, адміністративного права та дисциплінарного права, відмежування від відносин, які є предметом державного управління. А це, у свою чергу, наперед важливо для аналізу підстав і меж юридичної відповідальності посадових та інших уповноважених осіб на державній службі при виконанні своїх посадових (службових) повноважень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досягнутий в історичному розвитку тип громадянського суспільства відрізняється системою взаємодії в правових

межах вільних і рівноправних індивідів (громадян) та їхніх добровільно сформованих об'єднань, які перебувають у відносинах конкуренції та солідарності, поза прямим втручанням держави, орієнтованої на створення реальних можливостей використання належних їм прав і свобод. При цьому громадянське суспільство та правова держава взаємодіють на засадах рівноправного партнерства, а отже, взаємної відповідальності за виконання свого комплексу соціальних, у тому числі юридичних, обов'язків, включаючи забезпечення та підтримку спільно вироблених та встановлених правил поведінки.

Окрім інших головних правил, народ через своїх представників визначив основні засади відповідальності за порушення встановлених у суспільстві правил у вигляді юридичної відповідальності, а також межі її використання. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 58 Конституції України визначено, що ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення [1]. Окрім того, у ч. 1 ст. 58 Конституції України законодавець обумовив і можливість пом'якшення юридичної відповідальності аж до її скасування [1]. Зауважимо, що конституційні визначення не можуть зазнавати двоякого тлумачення, некоректних уточнень тощо. Отже, під час викладу матеріалу в цьому дослідженні маємо постійно корегувати хід думок з настановами основного закону.

Наголосимо, що всі нормативні акти, що були чинні на момент прийняття Конституції України, мали бути приведені відповідно до її постулатів, а надалі закони мали б проходити ретельну, обґрунтовану експертизу, яка би не допускала політичного тиску на депутатів та суддів конституційного суду з будь-якої сторони. Однак за понад 30 років існування сучасної української держави, депутати не спромоглися прийняти закон про підготовку та ухвалення законів, у якому б були прописані чіткі конституційні процедури нормопроектної діяльності, а рівень підготовки нормативних актів зазнає постійної обґрунтованої критики громадянського суспільства. Це необхідно для того, щоб зрозуміти, яким чином насправді дотримуються конституційні норми прямої дії щодо юридичної відповідальності, зокрема ст. 61. Наприклад, ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, а юридична відповідальність особи має індивідуальний характер [2].

Наведемо простий і актуальний приклад, який є загальнопоширеним у ЗС України (далі – ЗСУ). Фабула така: військовослужбовець під час звільнення (або безпосередньо в підрозділі) вживає алкогольні напої, вирішує не повертатись у частину (або самовільно залишити частину), повертається додому. Із власних джерел дізнається, що буде притягнутий до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення за самовільне залишення військової частини, і тому вирішив сховатись у родичів. Після затримання поліцією військовий був доставлений до військової частини. А тепер розглянемо, що відбувається далі. Відповідно до наказу начальника частини проводиться службове розслідування. Складається протокол про адміністративне правопорушення ч. 3 ст. 172-20 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) "Розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів", якщо місце служби було залишене на строк до 10 діб – ч. 4 ст. 172-11 "Самовільне залишення військової частини або місця служби". Діяння, передбачене статтею, в умовах особливого періоду тягнуть за собою накладення штрафу від 145

до 285 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від семи до десяти діб [3]. Також військовослужбовець позбавляється додаткової винагороди, яка виплачувалась відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168 [4]. І ще одне цікаве спостереження, – ст. 172-11 "Самовільне залишення військової частини або місця служби" КУпАП, так само, як і ряд інших статей кодексу, корелюється зі ст. 407 "Самовільне залишення військової частини або місця служби" Кримінального кодексу України (далі – ККУ), що саме по собі протирічить принципу правової визначеності. Однак на цьому санкції не припиняються. На основі висновку службового розслідування видається наказ по частині і на порушника накладається стягнення у вигляді догани, суворої догани тощо. Відповідно військовослужбовцю у цьому місяці не отримує премії, а слід вказати, що внаслідок заплутаного законодавства щодо грошового утримання вона становить лівову частину коштів. А також військовослужбовець до моменту зняття стягнення не може бути призначений на вищу посаду та отримати чергове військовоєврейське звання. Строк дії дисциплінарних стягнень з дня їхнього оголошення військовослужбовцю відповідно 26-1 Дисциплінарного статуту ЗСУ становить: зауваження – один місяць; догана – два місяці; сувора догана – три місяці. Протягом строку дії дисциплінарних стягнень до військовослужбовця не можуть застосовуватися заохочення, окрім дострокового зняття раніше накладеного дисциплінарного стягнення [5]. До того ж, якщо в діях військовослужбовця буде виявлено склад злочину, який кваліфікується як ст. 408 "Дезертирство", він буде нести юридичну відповідальність за злочин [6].

Чи є така практика порушенням ч. 1 ст. 61 Конституції України щодо того, що "ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення", питання відкрите. Так само, як і питання щодо того, що "юридична відповідальність особи має індивідуальний характер", коли накладається відповідальність на юридичну особу, у той час коли те або інше правопорушення в митній, податковій або іншій суспільно-економічній сфері вчиняє конкретна посадова особа приватної організації, її керівник або бухгалтер тощо [2]. Тому слід повернутись до базових питань теорії, щоб спробувати віднайти причину різних як своєю вагою колізій, які вже є в українському законодавстві. А також запропонувати шляхи вирішення виявлених проблем, що блокують як розвиток юриспруденції в усіх її проявах (науковому, освітньому, практичному), так і різних суспільно-економічних сфер. Зокрема, у юриспруденції виділяють два методи правового регулювання: імперативний та диспозитивний. Диспозитивний метод застосовується в правовідносинах приватного права. І якщо порушення впливає із договірних відносин, то відповідальність сторін може бути передбачена договором чи Цивільним кодексом України [7]. У Конституції України ця презумпція закріплена в п. 22 ст. 92, якою визначено, що "виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності та діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями та відповідальність за них" [1]. Тобто основний закон чітко розділив два головних види юридичної відповідальності: цивільно-правову і відповідальність за правопорушення.

Не будемо заглиблюватись в аналіз концепцій і поглядів щодо кримінальної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності. Також не станемо вкотре критикувати тавтологічні і такі, що протирічать самій логіці

терміни "кримінальний злочин", "адміністративний проступок", "кримінальний проступок", які мають цікавий вигляд при використанні в наукових дискусіях та при розгляді ситуацій на практичних заняттях зі студентами-правниками, а перейдемо до викладу наукової гіпотези, що базується на нормах конституційного рівня.

Відповідь щодо поділу юридичної відповідальності за вчинення особою протиправних діянь також дає п. 22 ст. 92. У Конституції надані чіткі дефініції, які дозволяють здійснити видове розмежування протиправних діянь: по-перше, це злочин; по-друге, – адміністративне правопорушення; по-третє, – дисциплінарне правопорушення [1]. І, відповідно, всі інші терміни: "кримінальне правопорушення", "дисциплінарний проступок" тощо є такими, що не відповідають конституційним засадам. Законодавець уникнув використовувати термін "проступок" через ряд об'єктивних причин, хоча на рівні теорії видовий поділ правопорушення за ступенем суспільної небезпеки на злочин і проступок є аксіоматичним [8]. А отже, у законодавстві про юридичну відповідальність слід провести ретельну ревізію для заміни термінів, що опинились в ньому через нерозважливість, неухважність і некомпетентність законотворців.

Наступне спостереження стосується використання термінів "кримінальна відповідальність", "адміністративна відповідальність", "дисциплінарна відповідальність" також стосується більше теоретизування і сленгової звички, аніж принципів правової визначеності та правової доцільності. Виходячи з конституційної норми, говорячи про різновиди юридичної відповідальності, доречним є використання термінів "відповідальність за злочин", "відповідальність за адміністративне правопорушення", "відповідальність за дисциплінарне правопорушення". При цьому недоречно застосовувати словосполучення "вчинення", позаяк це дієслово ніяким чином не надає додаткового навантаження самодостатнім дієсловом "злочин", "адміністративне правопорушення", "дисциплінарне правопорушення".

Отже, конституційний поділ протиправних діянь на три рівні може зазнавати критики з боку вчених-юристів, однак він має бути основоположним для вибудовування системи юридичної відповідальності. А отже, маємо надати науково-обґрунтовані пропозиції для здійснення такого поділу. Основоположними вихідними критеріями є конституційні визначення. Також відповідно до викладених постулатів норми деліктного законодавства України вимагають подальшого вдосконалення в межах людино-центристського підходу, що орієнтує на зниження рівня криміналізації законодавства [6]. При цьому має відбуватися обмеження малоефективних жорстких покарань (позбавлення волі) на користь застосування штрафних санкцій [9, с. 34–35], а також зменшення карального та адміністративного впливу держави на користь правозахисної функції, послаблення адміністративного тиску на користь публічно-сервісних функцій [10, с. 229–264].

Перша дефініція та похідні від неї – "злочин", "відповідальність за злочин", "покарання". Головні завдання, які вирішує суспільство задля досягнення мети – захисту суспільних відносин від злочинних посягань – покарати винного за скоєння злочину, здійснивши відплату за злочин; показати іншим членам суспільства, схильних до девіантної поведінки, що покарання невідворотне. Водночас ст. 28 Конституції України визначено, що "ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню" [1]. А відповідно до ст. 62, "особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути

піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду" та "ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину" [1].

ККУ – це нормативний акт, прийнятий Верховною Радою України, який містить сукупність кримінально-правових норм та встановлює загальні положення, підстави і межі кримінальної відповідальності, види покарання, підстави призначення покарання, звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання, визначає, які суспільно небезпечні діяння вважаються злочинами і які покарання передбачаються за їхнє вчинення [6]. У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПКУ) визначено порядок кримінального провадження на території України, що визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України, яке складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, КПКУ та інших законів України [11].

Найбільш несприятливою санкцією порушення норм кримінального законодавства є позбавлення волі. Серед інших кримінально-правових санкцій є пов'язані з обмеженнями певних конституційних прав, наприклад, які передбачають конфіскацію майна. Відповідно, в антикримінальному законодавстві мають бути викладені склади діянь, які кваліфікуються як злочини. Притягнення до відповідальності відповідно до п. 14 ст. 92. Конституції України виключно законами України визначають: судострій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури [1].

Однак після прийняття Конституції України в нормативні акти, які регулюють юридичну відповідальність за злочини та адміністративні правопорушення, не були внесені зміни, які б привели ККУ і КУпАП до відповідності з конституційними положеннями. І головне, зберіглась так звана "бланкетність" норм (відсилання до підзаконних нормативних актів), відповідно до яких накладається як покарання, так і стягнення. У ККУ зберіглась радянська система класифікації злочинів як явища на особливо тяжкі, тяжкі, середньої тяжкості, невеликої тяжкості. Надалі під час внесення змін до ККУ та КПКУ в нормативних актах з'явився ряд новел (нових норм), відсутніх у Конституції. Зокрема "кримінальне правопорушення", "кримінальний проступок", "дисциплінарний проступок", "адміністративний проступок" тощо, їхня класифікація і їхня градація відповідно до радянської традиції [6]. Спроби коригувати процеси систематизації і кодифікації законодавства з боку юридичної спільноти призвели до накопичення колізій і протиріч, а в своїй сукупності – до трагічних наслідків, які впливають з правового нігілізму суспільства в цілому, так і посадових осіб органів державної влади і суддів зокрема.

Таким чином, можемо зробити проміжний теоретичний висновок: порушення першого рівня – законодавча влада не забезпечила внесення правок до нормативних актів, перш за все кодексів, призвело до порушень другого рівня, коли протиріччя наявні в законодавстві, виконавча влада почала корегувати за допомогою підзаконних нормативних актів, що, у свою чергу, призвело до порушень третього управлінського рівня – знецінення ролі адміністративно-правових актів (наказів, розпоряджень, графіків тощо) проявом – правовій свідомості, правовій освіті, виконавчій дисципліні, корупції в органах державної влади тощо і, у цілому, може бути класифіковане як порушення

четвертого рівня правозастосовчої практики. У цілому всі ці порушення, як окремо, так у своїй сукупності, наче вал вдарили по правовому полю і призвели до його викривлення, і найбільш яскравого вираження набуло в такому явищі, як правовий нігілізм.

Рух від авторитаризму та тоталітарного суспільства до людиноцентризму та гуманізації правового регулювання в умовах громадянського суспільства та демократичної правової держави неможливий без переосмислення понять адміністративного правопорушення та юридичної відповідальності за його вчинення, її предмета та меж [7], а також галузевого розмежування кримінального права, адміністративного права та права громадського порядку. При цьому слід пам'ятати, що розмежування в юридичній відповідальності є суспільною безпечною вчиненого діяння [12, с. 74–81].

Отже, у ККУ відповідно до Конституції України мають бути розміщені склади злочинів і визначена відповідальність за них. Доцільно використовувати конкретні, зрозумілі, питомо українські визначення, які мають конкретне лексичне значення й граматичну форму, уникаючи слів іношомовного походження. Наприклад, заміна терміна "хабар" на термін "неправомірне отримання вигоди" недоречне. Так само, як заміна юридичної конструкції "відповідальність за злочин", яка відповідає Конституції України, термінологічною конструкцією "кримінальна відповідальність за вчинення кримінального правопорушення", є неправильним словосполученням. А в разі, коли під кримінальним правопорушенням мається на увазі "кримінальний проступок", який навіть своє визначення отримав через незначні штрафні санкції, тоді таке запровадження до законодавства про відповідальність є не лише абсурдною, а й такою, що підриває основи національної безпеки за своєю суттю. Також зазначимо, що широкоживаний в юридичній літературі термін "кримінальна відповідальність" також є іношомовним та неконституційним, конституційно обґрунтованим є термін "відповідальність за злочин". Наприкінці розгляду колізій, пов'язаних з конституційними термінами, наголосимо, що невідворотність юридичної відповідальності за злочини – один із базових постулатів правової держави.

Наступним видом юридичної відповідальності, яку можуть нести всі громадяни держави, є відповідальність за дисциплінарні правопорушення. Ступінь суспільної небезпеки є лінією поділу не тільки для дефініцій "злочин" та "дисциплінарне правопорушення", але й для юридичної відповідальності за їхнє вчинення. Наявність такої правової аксіоми змушує здійснити пошук особливостей і характерних рис такого явища, як "дисциплінарне правопорушення" і, відповідно, "відповідальності за дисциплінарне правопорушення". Дисциплінарне правопорушення – незначне, суспільно-шкідливе діяння, що порушує встановлені правила поведінки в тій чи іншій сфері суспільно-економічного життя. Адже порушник своєю поведінкою порушує саме дисциплінарні приписи поведінки в громадському транспорті, на виробництві, на природі, під час проходження митного контролю тощо. Головна відмінність дисциплінарного правопорушення полягає в мотивах протиправної поведінки та наслідках, до яких вони призвели. Мотивом є нехтування правилами поведінки й особиста недисциплінованість, що призвело до незначної шкоди, яка виразилась в негативних емоціях, які отримали сторонні, приміром під час споглядання дій, що кваліфікуються як дрібне хуліганство, або в самій можливості негативних наслідків, приміром через проїзд водієм транспортного засобу пішохідного переїзду на червоне світло.

Відповідальність за дисциплінарне правопорушення – вид юридичної відповідальності, основним змістом якої виступають заходи стягнення, що застосовуються посадовцем до порушника встановлених правил поведінки – скоєння провини, у певній суспільно-економічній сфері. Відповідальність за дисциплінарне правопорушення має переважно виховний характер стосовно правопорушника. Завданням відповідальності за дисциплінарне правопорушення, серед інших, є перевиховання особи, яка вчинила незначне порушення встановлених у суспільстві правил, закріплених у законодавстві, а також запобігання подальшим протиправним проявам. Такими заходами насамперед мають стати такі стягнення: попередження, штраф, громадські (публічні) роботи. Відповідальність за дисциплінарне правопорушення настає через порушення норм трудової, військової, поліцейської, протипожежної та інших різновидів дисципліни, передбачених законодавством про працю, дисциплінарними статутами, базовими кодексами та законами, що регулюють діяльність відповідних органів.

На часі розглянути такий вид юридичної відповідальності, як відповідальність за адміністративні правопорушення. Не заглиблюючись у критику радянського права, звернімо увагу на головні логічні термінологічні вихідні положення для формулювання визначення "адміністративне правопорушення". Термін "адміністрування" є синонімом поняття "управління". "Адміністрація (від лат. *administration, administratio* – керування, управління) – інституції, які здійснюють адміністративні функції управління в різних сферах суспільного життя" [13]. Отже, коли йдеться про будь-яке явище, пов'язане з адмініструванням, мається на увазі управлінські відносини передусім у сфері управління або публічного адміністрування.

Наразі юридична відповідальність посадових осіб за скоєння посадових (адміністративних) злочинів міститься в ККУ – ст. 364–370 розд. XVII "Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг" [4], а за скоєння посадових (адміністративних) правопорушень у КУпАП – ст. 166 "Дискримінація підприємців органами влади та управління" та статті гл. 13-А "Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією" [3]. У цьому контексті адміністративне правопорушення – протиправне діяння чи бездіяльність суб'єкта владних правовідносин у сфері державного управління і громадського адміністрування, за яке законодавством передбачено юридичну відповідальність. Отже, юридична відповідальність за адміністративне правопорушення – вид юридичної відповідальності посадових осіб за незначні посадові протиправні діяння. При цьому головною кваліфікуючою ознакою юридичної відповідальності посадових осіб за скоєння адміністративних правопорушень має бути те, що порушником може бути тільки особа, яка перебуває на державній службі в органах державної влади та місцевого самоврядування і вчиняє у сфері державного управління [3, с. 429–435]. За такого підходу посадові особи органів державної влади, прокурори, судді, поліцейські, особи, яким делеговані ті або інші функції у сфері державного управління, серед них і представники громадських організацій, які увійшли до складу громадських рад при державних установах і відомствах, мають нести відповідальність за адміністративні правопорушення.

Однак законодавці вирішили не запроваджувати такий підхід, що цілком логічно виходить з трактування ст. 92 Конституції України. Зауважимо, що законотворці, не розібравшись у парадигмі конституційних визначень у

2016 р., до розд. VIII "Правосуддя" внесли зміни, за якими судді несуть відповідальність за "дисциплінарні проступки", що створило дисонанс з коментованою вище ст. 92 Конституції України [14]. Таке виключення для судів, протиправні дії яких визначаються як проступок, на відміну від юридичної відповідальності інших громадян у вигляді відповідальності за дисциплінарні правопорушення й інших представників державної влади у вигляді відповідальності за адміністративні правопорушення, протирічить самому духу законів [15]. Усе це порушує один із фундаментальних принципів права – принцип правової визначеності [16]. Тому в контексті аналізу конституційних підходів до визначення принципів засадничих положень притягнення до відповідальності за злочини, адміністративні правопорушення, дисциплінарні правопорушення слід наголосити, що судді так само, як й інші громадяни, мають відповідати за свої злочини і дисциплінарні правопорушення і так само, як інші посадові особи, наділені владними повноваженнями, відповідати за адміністративні правопорушення.

Висновки. Отже, становлення та розвиток громадянського суспільства, організованого в демократичну, соціально, правову державу, відповідно до принципу народного суверенітету приводить до змін самої суті деліктологічних правовідносин, що базуються на постулатах теорії права (у контексті відродженого природного права) [17]. Запропонована диференціація та систематизація юридичної відповідальності є підставою приведення системи законодавства відповідно до аксіом теорії права (юриспруденції), що базуються на постулатах римського цивільного права.

Отже, на сьогодні необхідно здійснити ряд кроків, які допоможуть українському суспільству кардинально змінити вектор руху від тоталітарного до демократичного суспільства, а саме:

1) провести трансфер норм щодо юридичної відповідальності громадян із чинного КУпАП до базових кодексів: Земельного кодексу України, Кодексу законів про працю України (далі – КЗпПУ), Лісового кодексу України, Виборчого кодексу України тощо, і при цьому вони мають бути належати до категорії дисциплінарних правопорушень;

2) у кодексах, до яких вже склади правопорушень перенесені: Митний кодекс України, Податковий кодекс України, вони мають бути перейменовані на дисциплінарні правопорушення, що засвідчить гуманізацію українського законодавства;

3) здійснити систематизацію норм, що регулюють певні сфери суспільно-економічного життя у вигляді кодифікованих нормативних актів: Медичного кодексу України, Ветеринарного кодексу України, Кодексу публічного порядку України тощо;

4) створити нормативний акт, який би регулював правила поведінки і відповідальність за їне порушення посадових осіб органів державної влади та осіб, яким делеговані повноваження у сфері державного управління – Адміністративний кодекс України, до якого перенести з КУпАП адміністративні правопорушення, а також розширити та деталізувати їхні склади;

5) прибрати дублювання та бланкетність норм, що містяться в ККУ, з іншими нормативними актами, зокрема тих, що стосуються юридичної відповідальності військових;

6) скасувати всі підзаконні акти, що дублюють, підміняють, уточнюють, конкретизують норми законів України, а в разі необхідності перенести окремі положення до чинних нормативних актів, приміром статті законів України "Про відпустки", "Про заробітну плату" тощо до КЗпПУ.

Приведення законодавства, що регулює відповідальність за злочини, адміністративні правопорушення, дисциплінарні правопорушення, відповідно до конституційних засад сприятиме поліпшенню правопорядку зокрема, так і розвитку інститутів громадянського суспільства, демократії та утвердженню верховенства права загалом. А також гуманізації юридичної відповідальності, поширенню виховно-психологічних заходів соціальної (моральної) відповідальності, зміцнення дисципліни соціального гуртожитку, виховання самодисципліни громадян як складової індивідуальної правосвідомості.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141.
2. Конституція України. Науково-практичний коментар. Станом на січень 2020 р. / Я.О. Берназюк, В.О. Величко та ін. Київ : Вид. дім "Професіонал", 2020. 290 с.
3. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / За заг. ред. С.В. Петкова. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 792 с.
4. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : Постанова КМ України від 28 лют. 2022 р. № 168.
5. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України : Закон України № 22-23, ст. 197 // Відомості Верховної Ради України, 1999.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За заг. ред. І.М. Копотуна. Київ : КНТ, 2023. 932 с.
7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України, 2003. № 40–44. Ст. 356.
8. Петков С.В. Вступна стаття. Розділ I. Загальні положення деліктології: колізії пострадянського законодавства щодо юридичної відповідальності за вчинення правопорушень / Деліктологія : Монографія ; під заг. ред. С.В. Петкова, І.М. Копотуна. Куновіце : Академія ГУСПОЛ, 2020. Т. 1. С. 9–30. 438 с.
9. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна : курс лекцій / За ред. М.И. Коржанського. Київ : Атіка, 2001. 432 с.
10. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтєвський, О. Кузьменко та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
11. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні / За заг. ред. С.С. Чернявського. Київ : Вид. дім "Професіонал", 2020. 1288 с.
12. Петков С. Поділ правопорушення (delictum) за ступенем суспільної небезпеки на проступок (суспільно шкідливе діяння) та злочин (суспільно небезпечне діяння) в контексті реформування кримінальної юстиції // Публічне право, 2020. № 1(37). С. 72–84.
13. Юридична енциклопедія / відп. ред. Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1. А–Г. 672 с.
14. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України № 1401-VIII від 2 черв. 2016 р. // Відомості Верховної Ради України, 2016, № 28, ст. 532.
15. Про судоустрій та статус суддів : Закон України № 1402-VIII від 2 черв. 2016 р. // Відомості Верховної Ради України, 2016, № 31. Ст. 545.
16. Скаун О. Ф. Теорія держави і права. Київ : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.
17. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

References

1. Constitution of Ukraine. (1996). Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. No. 30, p. 141. [In Ukrainian].
2. Bernaziuk, Y.O., Velychko, V.O. and others (2020). The Constitution of Ukraine. Scientific and practical commentary. As of January 2020 /. Kyiv: Professional Publishing House. 290 p. [In Ukrainian].
3. Petkov, S.V. (Ed.). (2020). Scientific and Practical Commentary on the Code of Ukraine on Administrative Offences. Kyiv: Jurinkom Inter. 792 p. [In Ukrainian].
4. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the Issue of Certain Payments to Servicemen, Ranks and Commanders, Police Officers and Their Families During Martial Law" of 28 February 2022, no. 168. [In Ukrainian].
5. Law of Ukraine "On the Disciplinary Statute of the Armed Forces of Ukraine". (1999). Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. No. 22-23, p. 197. [In Ukrainian].
6. Kopotun, I.M. (Ed.). (2023). Scientific and Practical Commentary on the Criminal Code of Ukraine. Kyiv: KNT. 932 p. [In Ukrainian].
7. Civil Code of Ukraine of 16 January 2003, No. 435-IV. (2003). Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. №40-44. Art. 356. [In Ukrainian].
8. Petkov, S.V. (2020). Introductory article, Section I General provisions of delictology: conflicts of post-Soviet legislation on legal liability for offences

/ Delictology: Monograph / edited by S.V. Petkov, I.M. Kopotun. Kunovice: GUSPOL Academy. VOL. 1. 9-30. [In Ukrainian].

9. Korzhansky, M.Y. (Ed.). (2001). Criminal Law and Legislation of Ukraine. General part. Course of lectures. Kyiv: Atika. 432 p. [In Ukrainian].

10. Galunko, V., Dikhtievskiy, P., Kuzmenko, O., Stetsenko, S. et al. (2018). Administrative Law of Ukraine. Full course: textbook. Kherson: ALDI-PLUS. 446 p. [In Ukrainian].

11. Cherniavskiy, S.S. (Ed.). (2020). Scientific and Practical Commentary on the Criminal Procedure Code of Ukraine. Samples of procedural documents in criminal proceedings. Kyiv: Professional Publishing House. 1288 p. [In Ukrainian].

12. Petkov, S. (2020). Division of an offence (delictum) by the degree of public danger into a misdemeanour (socially harmful act) and a crime (socially dangerous act) in the context of criminal justice reform. Public Law. № 1 (37). 72-84. [In Ukrainian].

13. Shemshuchenko, Y.S. (Ed.) and others. (1998). Encyclopaedia of Law. Kyiv: Ukr. encyclopaedia. Vol. 1: A-G. 672 p. [In Ukrainian].

14. The Law of Ukraine "On Amendments to the Constitution of Ukraine (regarding Justice)" No. 1401-VIII of 2 June 2016. Bulletin of the Verkhovna Rada, No. 28, 532 p. [In Ukrainian].

15. On the Judiciary and the Status of Judges: Law of Ukraine of 2 June 2016 No. 1402-VIII. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. № 31. Art. 545. [In Ukrainian].

16. Skakun, O.F. (2010). Theory of State and Law. Kyiv: Alerta; KNT; CUL. 520 p. [In Ukrainian].

17. Kolodii, A. (1998). Principles of Law of Ukraine: a monograph. Kyiv: Yurinkom Inter. 208 p. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 04.05.23

V. Petkov, Dr. Sci. (Law), Prof., Honoured Lawyer of Ukraine

ORCID ID: 0000-0003-4310-5876

Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, Ukraine,

S. Petkov, Dr. of Law, Prof.

e-mail: svpetkov@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-4160-767X

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

LEGAL RESPONSIBILITY FOR CRIMES: REGARDING THE SPECIFIC DIVISION OF OFFENSES

The external aggression of totalitarian anti-democratic states against Ukraine is, among other things, caused by internal factors, including the crisis of democratic institutions and, above all, the conflicts that existed in the soviet system of law and have been recapitulated in the law of post-soviet countries. Ukraine's example of societal transformation is perhaps the most striking, as the imperial nature of power in the form of corruption, authoritarianism, repression, and disregard for rights and freedoms has also affected the newly formed Ukrainian political and economic environment. The military sphere, and especially the institution of legal responsibility of the military, is no exception, as it is extremely corruption- and crime-prone due to its isolation, conservatism, and multivector risks associated with both personal characteristics and the environment itself. Therefore, it requires urgent reform in accordance with NATO standards. However, this cannot be done without reforming the entire system of Ukrainian legislation. In accordance with the postulates of jurisprudence and practical necessity, the article substantiates the need to ensure legal certainty in the use of the terms "crime", "administrative offense", "disciplinary offense" in Ukrainian legislation, which are basic for the institution of legal liability. The author provides arguments in favor of distinguishing between the subject matter and grounds of liability for a crime, liability for an administrative offense and liability for a disciplinary offense in accordance with the Constitution of Ukraine. Proposals are made to create codified regulations governing various spheres of social and economic life and, above all, the military sphere.

Keywords: law and order, crime, administrative offense, disciplinary offense, legal liability, liability for an administrative offense, liability for a disciplinary offense.